QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 1-son)

PEDAGOGIKA

PEDAGOGY

OLIY TA’LIMNI XALQAROLASHTIRISH SHAROITIDA BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

https://doi.org/10.70728/qdpi.v08.i01.070

Egamberdiyev Oyatillox Alisher o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti tayanch doktorati
E-mail: eoyatillox@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-9557-9386
Tel: +998 90 381 92 50

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Unda xalqaro ta’lim tendensiyalari, global ta’lim makonining zamonaviy talablari hamda ilg‘or pedagogik yondashuvlarning bo‘lajak o‘qituvchi shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Kasbiy kompetentlik tushunchasining mazmuni va tarkibiy qismlari ochib berilib, ularning pedagog kadrlar tayyorlash jarayonidagi o‘rni asoslanadi. Shuningdek, kompetensiyaviy, tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan hamda faoliyatga asoslangan metodologik yondashuvlarning nazariy jihatlari tahlil qilinadi. Xalqaro tajribalarni milliy ta’lim tizimiga uyg‘unlashtirish orqali bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini yanada takomillashtirish imkoniyatlari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: xalqarolashtirish, kasbiy kompetentlik, bo‘lajak pedagog, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik ta’lim, metodologik asoslar, baholash tizimi, monitoring, ta’lim sifati.

Аннотация.В данной статье с научной точки зрения анализируются теоретические и методологические основы развития профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях интернационализации высшего образования. Рассматриваются современные тенденции международного образования, требования глобального образовательного пространства, а также значение передовых педагогических подходов в формировании личности будущего учителя. Раскрываются сущность и структурные компоненты профессиональной компетентности и обосновывается их роль в процессе подготовки педагогических кадров. Особое внимание уделяется анализу теоретических аспектов компетентностного, системного, личностно-ориентированного и деятельностного методологических подходов. Показаны возможности дальнейшего совершенствования профессиональной

подготовки будущих педагогов на основе интеграции международного опыта в национальную систему образования.

Ключевые слова: интернационализация, профессиональная компетентность, будущий педагог, компетентностный подход, педагогическое образование, методологические основы, система оценивания, мониторинг, качество образования**.**

Abstract. This article provides a scientific analysis of the theoretical and methodological foundations for developing the professional competence of future teachers in the context of higher education internationalization. It examines current trends in international education, the requirements of the global educational environment, and the role of advanced pedagogical approaches in shaping the professional identity of future teachers. The essence and structural components of professional competence are clarified, and their significance in the process of teacher education is substantiated. The study also analyzes the theoretical aspects of competency-based, systemic, learner-centered, and activity-based methodological approaches. Opportunities for further improving the professional training of future teachers through the integration of international experience into the national education system are highlighted.

Keywords: internationalization, professional competence, future teacher, competency-based approach, pedagogical education, methodological foundations, assessment system, monitoring, quality of education.

KIRISH. Bugungi kunda oliy ta’lim tizimining rivojlanish yo‘nalishlarini tubdan o‘zgartirib, uning xalqaro ta’lim makoniga integratsiyalashuvini jadallashtirmoqda. Oliy ta’limni xalqarolashtirish jarayonlari akademik mobillikning kengayishi, ta’lim dasturlarining uyg‘unlashuvi, xalqaro standartlarning joriy etilishi hamda ta’lim sifati bo‘yicha raqobatning kuchayishi bilan tavsiflanadi. Mazkur jarayonlar pedagog kadrlar tayyorlash tizimiga ham yangi va murakkab talablarni qo‘ymoqda.

Xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglardan nafaqat chuqur kasbiy bilim va metodik tayyorgarlik, balki madaniyatlararo muloqot, raqamli savodxonlik, innovatsion faoliyatga tayyorlik hamda kasbiy moslashuvchanlik kabi kompetensiyalarga ega bo‘lish talab etilmoqda. Shu bois, pedagogik ta’lim jarayonida kasbiy kompetentlikni rivojlantirish masalasi ustuvor ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. An’anaviy bilimga yo‘naltirilgan yondashuvlar zamonaviy ta’lim talablari bilan to‘liq mos kelmayotgani ushbu masalaga yangicha nazariy va metodologik yondashuvlarni talab qilmoqda. Kasbiy kompetentlik pedagogning professional faoliyatni samarali amalga oshirishga imkon beruvchi integrativ sifat bo‘lib, u kasbiy bilim, amaliy ko‘nikma, shaxsiy fazilatlar hamda refleksiv tajribaning o‘zaro uyg‘unligini ifodalaydi. Bo‘lajak pedagoglarda mazkur kompetentlikni shakllantirish oliy ta’lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini – ta’lim mazmuni, o‘qitish metodlari, baholash tizimi va ta’lim muhitini kompleks tarzda takomillashtirishni taqozo etadi.

Zamonaviy pedagogika fanida kompetensiyaviy, tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlar pedagogik ta’limni rivojlantirishning muhim metodologik asoslari sifatida e’tirof etilmoqda. Ushbu yondashuvlar bo‘lajak pedagoglarning mustaqil fikrlashi, kasbiy muammolarni hal etish qobiliyati hamda innovatsion faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni milliy ta’lim tizimiga moslashtirish masalasi ilmiy jihatdan yetarlicha tizimlashtirilmaganligi bilan ajralib turadi. Shu nuqtai nazardan, oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini aniqlash, mavjud yondashuvlarni tahlil qilish va ularning ta’lim amaliyotidagi imkoniyatlarini asoslanishini belgilaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Oliy ta’limni xalqarolashtirish masalasi xorijiy va mahalliy pedagogik tadqiqotlarda keng yoritilgan bo‘lib, mazkur jarayon oliy ta’lim tizimining global ta’lim makoniga integratsiyalashuvi bilan bog‘liq holda talqin etiladi. Xorijiy olimlardan J.Knight oliy ta’limni xalqarolashtirishni institutlar faoliyatiga xalqaro va madaniyatlararo komponentlarni tizimli ravishda kiritish jarayoni sifatida asoslab, uning ta’lim sifati va pedagog kadrlar tayyorlashga ta’sirini ilmiy jihatdan yoritib bergan. P.Altbach va H.de Wit tadqiqotlarida xalqarolashtirish akademik mobillik, transmilliy ta’lim dasturlari va ta’lim sifatini ta’minlash mexanizmlari bilan bog‘liq holda tahlil qilingan. Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalasi xorijiy pedagogika fanida kompetensiyaviy yondashuv doirasida chuqur o‘rganilgan. R.Mulder va F.Weinert kasbiy kompetentlikni bilim, ko‘nikma, munosabat va qadriyatlarning integratsiyalashgan majmui sifatida talqin qilib, uni pedagog faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy omil sifatida ko‘rsatadi. L.Darling-Hammond o‘z tadqiqotlarida pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda amaliyotga yo‘naltirilgan tayyorgarlik va refleksiv faoliyatning ahamiyatini asoslab bergan.

Xalqaro tadqiqotlarda metodologik yondashuvlar masalasiga ham alohida e’tibor qaratilgan. J.Biggs kompetensiyaviy yondashuvni o‘qitish, o‘rganish va baholashning uyg‘unligini ta’minlovchi asosiy mexanizm sifatida izohlaydi. D.Kolbning tajribaga asoslangan o‘rganish modeli bo‘lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni faoliyat jarayonida rivojlantirish imkoniyatlarini ilmiy asoslab beradi. Ushbu yondashuvlar xalqaro pedagogik ta’lim amaliyotida keng qo‘llanilmoqda.

Mahalliy olimlar tadqiqotlarida ham bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalasi muhim ilmiy yo‘nalish sifatida qaraladi. Xususan, N.Muslimov pedagogik ta’limda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish orqali bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirish masalalarini yoritgan. R.Qodirov va Sh.Abdullayeva tadqiqotlarida pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan va tizimli yondashuvlarning samaradorligi asoslab berilgan. D.Sharipov va M.Xudoyberdiyeva ishlarida oliy ta’limda xalqaro tajribalarni joriy etish, akademik mobillik va ta’lim sifatini baholash masalalari tahlil qilingan. Ularning tadqiqotlarida xalqarolashtirish

jarayonlari pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish omili sifatida talqin etiladi. Shuningdek, B.To‘xtayeva va A.Yo‘ldoshev ishlarida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini baholash va monitoring qilish mexanizmlariga e’tibor qaratilgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, xorijiy tadqiqotlarda oliy ta’limni xalqarolashtirish va kasbiy kompetentlik masalalari tizimli va metodologik jihatdan yetarlicha ishlab chiqilgan bo‘lsa-da, mahalliy tadqiqotlarda ushbu masalalarning integratsiyalashgan modeli to‘liq shakllanmagan. Ayniqsa, xalqaro metodologik yondashuvlarni milliy pedagogik ta’lim sharoitiga moslashtirishning nazariy-metodologik asoslari chuqur o‘rganilmagan. Shu sababli, mavjud ilmiy tadqiqotlarni umumlashtirish va ularning natijalarini oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayoniga tizimli ravishda tatbiq etish mazkur tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslarini aniqlashga yo‘naltirilgan. O‘rganilayotgan jarayonning obyekti – oliy ta’lim muassasalarida pedagogika yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar va ularni tayyorlash tizimi; predmeti – bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish jarayonidagi nazariy va metodologik asoslar.

Ish ikki asosiy bosqichdan iborat: **nazariy va amaliy**. Nazariy bosqichda mahalliy va xorijiy adabiyotlar, ilmiy maqolalar hamda metodik qo‘llanmalar tahlil qilindi. Tahliliy metod yordamida kasbiy kompetentlik tushunchasi, uning tarkibiy qismlari va oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida pedagog tayyorgarlikka ta’siri aniqlashtirildi. Qiyosiy yondashuv orqali mahalliy va xorijiy ta’lim tizimlaridagi tajribalar solishtirilib, universal va lokal xususiyatlar belgilandi. Sintetik metod yordamida turli manbalardan olingan ma’lumotlar umumlashtirilib, konseptual xulosalar ishlab chiqildi.

Amaliy bosqichda bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish holati bir nechta usullar orqali o‘rganildi. So‘rovnomalar talabalar va professor-o‘qituvchilarning kasbiy bilim, metodik tayyorgarlik, amaliy ko‘nikma, refleksiv va kommunikativ qobiliyatlarini aniqlashga xizmat qildi. Suhbatlar amaliy mashg‘ulotlar va xalqaro standartlarni tatbiq etish jarayonini o‘rganishga yo‘naltirildi. Kuzatuv orqali mashg‘ulotlar jarayonida bo‘lajak pedagoglarning kompetentlik komponentlarini amalda qo‘llash darajasi aniqlash imkoniyati yaratildi.

Olingan ma’lumotlarni tahlil qilishda miqdoriy va sifat metodlari qo‘llanildi. So‘rovnoma natijalari statistik usullar bilan qayta ishlanib, kasbiy kompetentlikning shakllanish darajalari aniqlashtirildi. Suhbat va kuzatuv ma’lumotlari matnli tahlil orqali o‘rganilib, kompetentlikni rivojlantirishga ta’sir qiluvchi asosiy omillar belgilandi. Turli usullar orqali olingan ma’lumotlar triangulyatsiya qilinib, natijalar ishonchliligi ta’minlandi.

Shuningdek, barcha amaliy faoliyat davomida pedagogik etika tamoyillari qat’iy rioya qilinib, ishtirokchilarning maxfiyligi va ixtiyoriyligi ta’minlandi. Ushbu metodologik yondashuv oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy

kompetentligini tizimli ravishda o‘rganish va ularni xalqaro standartlarga mos tayyorlashning ilmiy asoslarini yaratishga imkon beradi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Amaliy faoliyat natijalari shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirish jarayonida bir nechta asosiy komponentlar muhim ahamiyatga ega. So‘rovnoma va kuzatuv natijalari bo‘yicha, bo‘lajak pedagoglarning kasbiy bilimlari o‘rtacha darajada rivojlangan, ammo metodik ko‘nikmalar va amaliy tajriba sohalarida farqlar mavjudligi aniqlangan. Xususan, pedagogik mashg‘ulotlarda faoliyatga yo‘naltirilgan vazifalarni bajarish qobiliyati yuqori darajada bo‘lgan talabalar soni 43% ni tashkil qilgan, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvga asoslangan vazifalarni samarali bajarish darajasi esa 38% ni tashkil etdi. Suhbat va kuzatuv natijalari pedagogik faoliyat jarayonida kommunikativ va refleksiv qobiliyatlarning ahamiyatini tasdiqladi. Bo‘lajak pedagoglarning 37% o‘z faoliyatini tahlil qilish va xatolarini aniqlashda faol ishtirok etgan, 32% esa o‘z ish faoliyatida xalqaro standartlarga mos pedagogik amaliyotlarni qo‘llashga tayyorligini ko‘rsatdi. Shuningdek, xalqaro tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish jarayonida qo‘llaniladigan metodologik yondashuvlar bo‘yicha bilim va qobiliyatlarning rivojlanishi sezilarli bo‘ldi. Natijalar ko‘rsatadiki, bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatga asoslangan yondashuvlar samarali hisoblanadi. Shu bilan birga, pedagogik tayyorgarlik jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan metodlar va xalqaro tajribalarni tatbiq etish imkoniyatlari yetarlicha ishlatilmayotgani aniqlangan.

Olingan natijalar mavjud ilmiy adabiyotlar bilan solishtirilganda bir qator muhim jihatlarni tasdiqlaydi. Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy bilimlari va metodik ko‘nikmalari o‘rta darajada shakllanganligi pedagogik ta’lim jarayonida faoliyatga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlarning yetarlicha tatbiq etilmasligidan dalolat beradi. Shu jihat mahalliy amaliyotda shaxsga yo‘naltirilgan metodlarning rivojlantirilishiga ehtiyoj borligini ko‘rsatadi. Shuningdek, bo‘lajak pedagoglarning refleksiv va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish xalqaro ta’lim tajribalarini integratsiyalash orqali samaraliroq amalga oshirilishi mumkinligini tasdiqlaydi. Amaliy kuzatuvlar va suhbat natijalari kompetentlikning faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy faoliyat va real vazifalarni bajarish jarayonida shakllanishi muhim ekanligini ko‘rsatdi. Bu nazariy yondashuvlarning pedagogik tayyorgarlik jarayonida uyg‘un ishlatilishi lozimligini bildiradi.

Natijalar pedagogik tayyorgarlikning milliy va xalqaro standartlarni uyg‘unlashtirish orqali sifatini oshirish imkoniyatlarini ko‘rsatadi. Bu jarayonda faoliyatga asoslangan metodlar, tizimli va kompetensiyaviy yondashuvlar, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda asosiy vositalar sifatida xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, pedagogik faoliyatning har bir bosqichida kompetentlik komponentlarini baholash va monitoring qilish tizimi joriy qilinishi zarurligi aniqlanadi. Oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayoni tizimli va kompleks yondashuvlarni talab qiladi. Bu

jarayonda amaliy ko‘nikmalar, refleksiv qobiliyatlar va xalqaro tajribalarni integratsiyalash eng samarali natijaga olib keladi.

XULOSA

Oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish jarayonini o‘rganish natijalari ushbu jarayoni nazariy va metodologik jihatdan tizimli yondashuvlarni talab qiladi. Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy bilimlari va metodik tayyorgarligi o‘rta darajada shakllangan bo‘lib, ularni yanada rivojlantirish uchun faoliyatga asoslangan, kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlarni tatbiq etish zarur.

Amaliy kuzatuv, so‘rovnoma va suhbatlar natijalari bo‘yicha, bo‘lajak pedagoglarning refleksiv, kommunikativ va amaliy ko‘nikmalari xalqaro ta’lim tajribalarini milliy sharoitga moslashtirish orqali samarali rivojlantirilishi mumkinligi aniqlangan. Shu bilan birga, pedagogik tayyorgarlik jarayonida tizimli monitoring va baholash tizimini joriy etish bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini samarali shakllantirish imkoniyatini oshiradi.

Xulosa sifatida ta’kidlash mumkin, oliy ta’limni xalqarolashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy ko‘nikmalar, refleksiv faoliyat va xalqaro standartlarni tatbiq etish orqali to‘liq rivojlanadi. Shu sababli pedagogik ta’lim jarayonida zamonaviy, tizimli va kompetensiyaviy yondashuvlarni keng qo‘llash zaruriyati mavjud. Bu esa bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirish va ularni xalqaro ta’lim talablariga mos kadr sifatida tayyorlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Jo‘rayev N.X. Pedagog kadrlar tayyorlashning nazariy-metodologik asoslari – Toshkent: Fan, 2018. – 320 b.

2. Karimov S.B. Oliy ta’limni xalqaro standartlarga moslashtirish tamoyillari – Toshkent: O‘zbekiston, 2020. – 256 b.

3. Rasulova M.A. Pedagogik kompetentlik va uning tarkibiy qismlari – Toshkent: Akademnashr, 2019. – 184 b.

4. Altbach P.G., de Wit H. Internationalization in Higher Education: Global Trends and Recommendations – New York: Routledge, 2020. – 288 p.

5. Islomov T.R. Kompetensiyaviy yondashuv asosida pedagogik ta’lim – Toshkent: Sharq, 2017. – 198 b.

6. Knight J. Internationalization of Higher Education: Practices and Challenges – London: Routledge, 2019. – 224 p.

7. Ahmedova D.N. Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish metodikasi – Samarqand: Fan va Ta’lim, 2021. – 210 b.

8. Sobirov A.J. Oliy ta’limni modernizatsiya qilish va xalqaro standartlar – Toshkent: O‘qituvchi, 2020. – 272 b.